

ТОНГ ЮЛДУЗИ

Ўзбекистон болалари ва ўсмирларининг газетаси

Газета 1929 йил 1 августдан чиқа бошлаган

№ 7 (66236)
2000 йил 17 февраль.

Сотувда эркин нархда

ДУНЁДАН ДАРАКЛАР

Шу кунларда Хорватияда Президент сайловларининг 2 босқичи бўлиб ўтмоқда. Ушбу сайловларда овоз бериш ҳуқуқига эга бўлган 4 миллиондан кўпроқ сайловчилар иштирок этаяпти. Шунингдек, Президент сайловларида Болқон минтақаси ва хорижий мамлакатларда яшайдиган хорват миллатига мансуб сайловчилар ҳам қатнашмоқда. Бугунги сайловларда кураш икки номзод ўртасида бўлмоқда. Булар-Стипе Месич ва Дражен Будишалардир. Сайловнинг 1 босқичида Стипе Месич 41 фоиздан кўпроқ овоз тўплади. Шу билан бирга, Дражен Будишанинг ҳам имкониятлари жуда катта, шу боис Хорватияда ким мутлоқ ғалаба қозонишини аввалдан айтиш қийин.

Шимолий Европада жойлашган Финляндия мамлактаида ҳам Президент сайловлари ниҳоясига етди. Бу мамлакат ташқи ишлари вазири Тарвя Халонен Финляндия тарихида биринчи аёл президент бўлганлиги эътиборга молик. Халонен хоним сайловчиларнинг 51 фоизи томонидан қўллаб-қувватланган.

Финляндия Болтиқбўйи давлатлари, Россия, Германия, Норвегия, Дания каби мамлакатлар билан турли соҳаларда алоқаларни мустақамламоқда. Шунингдек, Финляндия Европа Иттифоқиға ҳам аъзодир.

Россиянинг халқаро миқёсдаги аҳволи айнан Шимолий Кавказ муаммолари сабабли маълум даражада оғирлашди. Россия Президенти вазифасини бажараётган Владимир Путин Грозний шаҳрини эгаллаш бўйича олиб борилган ҳарбий ҳаракатлар ниҳоясига етганлигини маълум қилди. Шимолий Кавказ уруши оқибатида, ушбу минтақадаги ўнлаб шаҳарлар вайронага айланди, айниқса Чеченистондаги Грозний, Шали, Аргун, Гудермес каби йирик шаҳарлар шулар жумласидандир.

Шоҳруҳ Каримбеков
тайёрлади.

БИЗНИНГ ЕТАКЧИ

Мактаб ўқувчиларининг маънавиятли ва маърифатли қилиб тарбиялашда етакчининг ўрни беқиёсдир. Ўғри, етакчи мактабда бир ўзи ҳар қанча ҳаракат қилса ҳам, уни иши кўзга кўринмаслиги мумкин. Аммо мен етакчилик қилаётган мактабда 16 та синф бўлса, ҳар бирига биттадан етакчи бириктирилган. Гуруҳ етакчисини танлашда юқори синф ўқувчиларининг қобилиятига алоҳида эътибор берганмиз. Гуруҳ етакчиси ойлик иш режасини тузади. Унинг режаси мактаб етакчиси иш режасидан келиб чиқади. Шунингдек, гуруҳ

етакчисининг ўқувчи эканлигини унутмаслик зарур. Унга кўп жамоатчилик топшириқларни бериб бўлмайди. У ўзига бириктирилган синф раҳбари билан ҳамкорлик қилади. Синф раҳбарининг энг биринчи ёрдамчиси ҳисобланади. Ҳафта сўнггида бош етакчига олиб борган ишлари ҳақида ҳисобот беради.

Таҳририятдан:

Болалар, сизнинг етакчингиз кўнглингизга йўл топганми? Қандай ишлар қиялсиз? Дўстмисиз у билан? «Бизнинг етакчимиз» мавзусида иншо ёзиб юборинг. Энг яхши ишолар газетада эълон қилинади. Муаллифларга йил сўнггида сирли совғамиз бор.

Ғуломқодир СОТҚИНОВ,
Фарғона вилояти,
Тошлоқ туманидаги
41- мактаб етакчиси.

ТОПИШМОҚ КИТОВ

Dadamlar menga g'alati kitob olib keldilar. G'alatiligi shundaki, u hamma kitoblarga o'xshab varaqma- varaq ochilmaydi. Balki, uzun bo'lib ochiladi. Rasmlar tagiga topishmoqlar yozilgan. Dadam ham, oyim ham, ukalarim ham kitobni qiziqib ko'rib chiqishdi. Narxi ham arzon-12 so'm ekan. Dadamlar «Tohir Mullaboyev G'aroyib topishmoqlar» ded yozib qo'yilgan kitobni «Sharq» nashriyotmatbaa konsernining bosmaxonasi tayyorlab berganini aytib, chiqitga chiqqan qog'ozlardan chiroyli qilib chiqarishibdi,- dedilar. Men hayron bo'ldim. Qog'ozlar ham chiqitga chiqadimi? -Ha,-dedilar dadamlar. Ayrim kitoblar, gazeta va jurnallar keltirilgan qog'ozlarga mos kelmay qoladi. Natijada qog'ozlar ko'pgina bosmaxonalarda bekorga isrof bo'lib ketadi.

Men chiroyli kitobni varaqlab turib, o'sha isrof bo'lib ketadigan qog'ozlarga achinib ketdim. Lotin alifbosida o'qish uchun kitoblar juda oz, borlari ham tezda qo'lma-qo'l

bo'lib ketadi. Aziz kitob chiqaruvchi amakilar! Bizlarga rasmlı, chiroyli kitoblarni ko'proq chiqarib berishni o'ylang. Topishmoqli kitobdan bir she'r yo'llayapman. Javobini topish uchun ham o'sha kitobni izlang.

Kuysa u qora qalpoq,
Sutdek toshadi oppoq.
O'xshab ketadi nokka,
Ulanadi u tokka.

Behzod MURODOV,
Toshkent shahridagi
273-maktabning
2- sinf o'quvchisi.

КАМҚОН БОЛАЛАРГА КОКТЕЙЛ

Тошкент шаҳридаги «Кичкинтой» болалар уйи тарбияланувчиларига Халқаро «Экосан» жамғармаси томонидан катта миқдорда «Дармон-микрел» номли коктейл совға қилинди. Бу неъмат ўзининг оқсилға бойлиги, шифобахшлик хусусияти билан камқонли болаларга тиббий дори-дармон ўрнини беради. У табиий восита-ўсимликлардан қилинган.

Ахлатни ерга эмас,
елим қонга солинг

Республикаимизда атроф муҳитни асраш, озодаликка эришиш мақсадида Халқаро «ЭКО- САН» жамғарма пойтахтимиз аҳолиси орасида ривожланган мамлакатлар тартибини жорий этишға қарор қилди.

Маълумки, АҚШ, Англия, Франция каби қатор мамлакатларда аҳоли уй-рўзгордан чиқадиган ахлат ва бошқа чиқиндиларни ерга, турли майдончалар ёки махсус темир қутичаларға эмас, махсус елим халталарға ташлайдилар. Шунда ҳам маълум тартибда -сабзавот пўчоқларини-бир халтаға, суякларни бошқасига, супуриндиларни яна бошқа бир халтаға жойлаб, сўнг тўлган халталарни махсус майдончаларға элтиб қўйишади.

Тошкент шаҳрининг Юнусобод тумани аҳолисига ана шундай замонавий елим халталардан 40 мингтаси тарқатилди. Бу-бир миллион сўмлик мол дегани. Демак, одамлар юксак даражадаги санитария-гигиена кўникмаларини ҳосил қилиш мақсадида «ЭКОСАН» жамғармаси юнусободликларға 1.000.000 сўмлик ёрдам кўрсатди.

Азиз тенгдош! Балки бу тажриба ҳали сиз яшайдиган ҳудудларға етиб бормагандир. Лекин мақсадни англадингиз. Янги, хайрли талбир хабарини эшитдингиз. Балки сиз бирор киши ахлат халта келтириб беришини кутиб ўтирмай, рўзгор чиқитларини йиғиштиришнинг янги усулини бошлаб юборарсиз... Ахир, ортиқча ёки эскирган елим халта қайси оилада йўқ?

МАЪЗУМ
КЎЗЛАРИМ НУРИ,
СЎЗЛАРИМ ДУРИ - СИЗГА АРМУФОН

Тошкентдаги Юсуф Мўминов
номли 274-мактабнинг бошланғич
синф ўқитувчиси, биринчи устозим
МУХАББАТ ЖЎРАЕВАга бағишлов

Нега шеър ёзмайин юракдан ёниб,
Нега таъзим этмай сизга бу маҳал.
Нега хизматингиз қилмай қувониб
Эй, азиз муаллим, устоди аввал.

А. Орипов.

Ҳар бир инсоннинг мактаб ҳақидаги илк хотиралари биринчи бор мактаб сари қўйган қадамидан бошланса керак. Севимли даргоҳ - кучоғи она меҳри каби қайноқ, меҳрибон устозлар - сўзлари болдан-да ширин, қадрдон синфдошлар - боқишлари нақадар самимий, булар ҳаммаси— менинг севимли хотираларим.

Ҳали— ҳануз ёдимда. Болалигимнинг шўх онларини ортда қолдириб, 1-синфга қабул қилиндим...

Эртаб ҳар кунгидан вақтли турдим. Ҳали уйда ҳеч ким уйғонмаган. Шошиб ойижонимни уйғотдим. Ойижоним туриб сочимни тараб оппоқ ленталар боғладилар. Оқ фартугимни тақиб, менга чиройли гул тутқаздилар. Қўлимдан ушлаб мактаб томон етакладилар. Менинг қувончим чексиз эди. Мактабда мен тенги оқ лента, оқ фартук таққан қизчалар, қора шим, оқ кўйлак кийган болалар кўп экан. Секин уларнинг қаторларига қўшилдим. Шунда, кўзим менга илиқ меҳр билан кулиб боқаётган нигоҳларга тушди. Шунчалар самимий эдики бу кўзлар. Ҳа, устоз, бу сизнинг меҳр тўла нигоҳингиз эди. Қўлимдаги гулларни Сизга тутдим.

Йиғилиш очик, деб эълон қилиниб, ўқувчилар шеър, кўшиқлар айтишди. Мен ҳам ойижоним ёд олдирган «Биринчи кўнғироқ» шеъримни ўқиб бердим. Устоз, шунда Сиз кўлимга кўнғироқни тутқазиб:

- Биринчи кўнғироқни сен чаласан,
ҳар доим шу кунни эслаб юргин,- де-
дингиз.

Дарҳақиқат, мен ўша кунни, Сизнинг гапларингизни кейинчалик кўмаротаба эсладим. Сўнг ҳаммамизни, яъни 1- «А» синф ўқувчиларини синф томон бошладингиз. Бўйимизга қараб парталарга ўтказдингиз. Мен биринчи партада ўтириб, сўзларингизни диққат билан тинглардим. Ҳар бир айтаётган гапларингизни ёдда сақлаб қолардим.

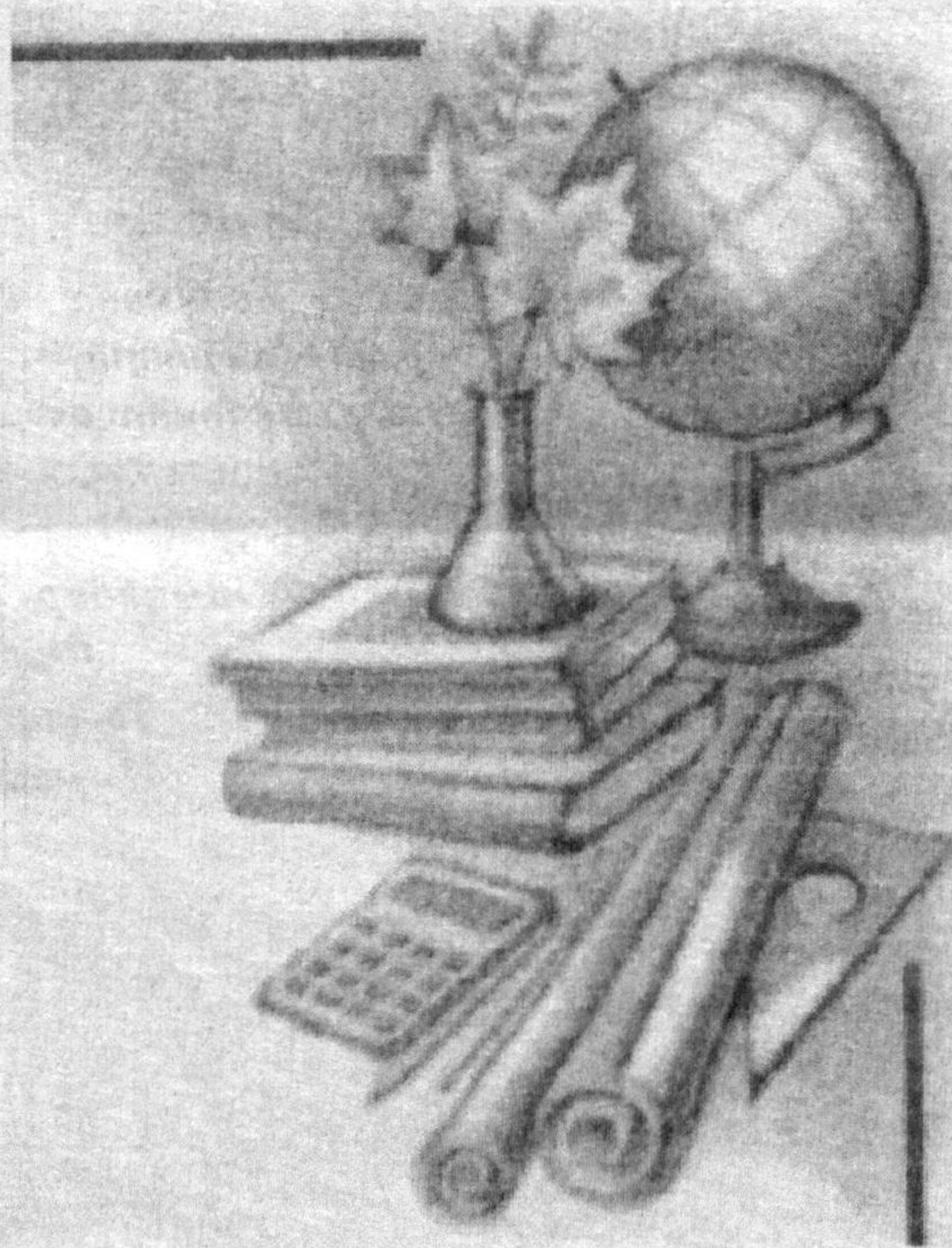
Ёдингиздами, ўша куни биринчи

дарсда менга яна «Биринчи кўнғироқ» шеъримни ёдлаттирдингиз. Диққат билан тинглаб:

-Баракалла, қизим, жуда яхши шеър ёдлар экансан,— дедингиз. Бу гапларингиздан ўзимда йўқ қувонганимни билсангиз эди. Ўша кундан эътиборан мен Сизни ўз онамдек яхши кўриб, ҳурмат қила бошладим. Қўлимизга қалам тутқазиб, ҳарфларни танита бошладим.

Устоз, эътибор берганмисиз, Сиз ўқитган ўқувчиларнинг аксарияти, кўп синфдошларимнинг ёзувлари чиройли эди. Буни

бошқа устозлар ҳам билишарди. Юқори синфларга ўтганимизда ёзувимизга қараб: «Сизни Муҳаббат опа ўқитганмилар?» — деб сўрашарди. Ҳатто, гап-сўзларимизни ишлатишимизга, фикрлашимизга қараб ҳам биринчи устозимиз Сиз эканлигингизни тезда англашарди.

Ҳа, устоз! Сиз бошқа устозлар орасида ҳам чексиз ҳурмат, обрӯ-эътиборга эгасиз. Бу ҳаммаси Сизнинг тинимсиз меҳнатларингиз самараси эди. Сиз таълим берган уч йил мобайнида кўп нарсаларни, яъни одобни, муомалани, ёзишни, ўқишни, маданиятни, дўстларимга ва ўзимдан катталарга ҳурматни, ҳуллас, яхши фазилатларимни барчасини Сиздан ўргандим. Энг қувончли кунларда, мактабни битириб олийгоҳга - талабалар сафига қабул қилинганимда, ҳаётимда кўп ютуқларга эришганимда ҳам доим Сизни эслардим.

Устоз! Сиз нафақат меҳрибон, балки вақти келганида шафқатсиз ҳам эдингиз. Шафқатсизлигингиз ҳам биз учун тўғри йўлни танлашимизда катта ёрдам берди. Ёлгон сўзламасликка, озода бўлишга, изланишга ўргатдингиз. Мана, Сиз таълим берган ўқувчилар ҳозирда турли олийгоҳларда билим олмоқдалар. Сиз берган билимни оқламоқдалар.

Синфдошлар билан учрашганимизда ҳам

Сизни ёдга оламиз. Биримиз олиб, биримиз қўйиб синфда бўлган воқеаларни эслаймиз.

Ёдингиздами, Устоз! Сиз озодалик-ни биринчи навбатга қўярдингиз. Тир-ноқларимизни, ёқаларни, сочларни, китоб-дафтарларимизни тез-тез кузатиб турардингиз. Синфдошим Р. нинг сочи ўсиб кетганида уч ҳафта огоҳлантирдин-гиз. Охири сочини олдини қайчида оз-гина қирқиб қўйдингиз. Синфдошим Р. бундан ҳеч ҳам хафа бўлмади. Аксинча, доимо сочини текислатиб, озода бўлиб юрадиган бўлди.

Мана бугун Сиз 50 баҳорни қарши-
ламоқдасиз. Шу давр ичида қанчадан-
қанча ўқувчиларга билим бердингиз. Биз
туфайли сочларингизга оқ, юзингизга
ажин тушган бўлса ачинманг, Устоз. Сиз
берган таълимни оқлаб, Сизга лойиқ
шогирд бўлишга, номингизни элга та-
нитишга ҳаракат қиламиз. Бахтимизга
соғ бўлиб, келгуси авлодга, яъни шо-
гирдларингиз фарзандларига ҳам билим
беришингизни истаб қоламан. Дил
сўзларимни нафақат менинг номимдан,
балки 1988 йилги қалдирғочларингиз,
собиқ 1-«А» синф ўқувчилари номидан
қабул этинг.

Сўзим якунида яна шоир А. Ориповнинг ушбу мисраларни Сизга тақдим этмоқчиман.

Шафқат ҳам, меҳр ҳам қалбингизда
бут.

На ранжу, на хориш, оху волалар.
Сизнинг қаршингизда сақлайди сукут,
Олтимишга кирса ҳам шогирда бола
лар.

Дилда зиё борки кмр сарафроз,
Майли у ҳамиша бахт билан тўлсин.
Эй, азиз муаллим, эй азиз Устоз,
Букун байрамингиз муборак
бўлсин.

Гулюз БАХОДИР қизи,
Ўзбекистон Миллий
Университети
филология факультетининг
2-курс талабаси.

ЧОРСУГА КИРИШ- 15 СЎМ

Мен саккизинчи синфда ўқийман. Сингилларим 3, 5- синфларда ўқишади. Иккита укам эса ҳали кичкина. Дадам мактабда қоровул бўлиб ишлайдилар. Уйимизга меҳмон келганда меҳмонга янги сочиқ топиб бера олмай онам уялиб кетдилар ва эртаси кун мен билан Чорсу бозорига бориб, сочиқ, совун, тиш пасталари олиб келмоқчи бўлдилар. Иккита автобусга тушиб, она-бола йўлкира учун 100 сўм пул сарфлаб, бозорга етиб келдик. Аммо бозорга кириш учун ҳам пул тўлаш керак экан. Ўттиз сўмга иккита темир танга олиб, махсус жойга ташлаб, бозорга кирдик, аммо биз ўйлаган нархда сочиқ ҳам, совун ҳам, тиш тозалагичу пасталар ҳам йўқ экан. Онамга бозорнинг ёнидаги Аброр Ҳидоятлов театрига чиқадиغان йўлда ҳам ёймачилар ўтиришибди, у ёққа ўтиб ҳам бир кўриб боқинг-чи, деб маслаҳат беришди. Биз у ердан ҳам чўнтагимиз кўтарган нархда бирор нарса ололмадик. Йўлимизга қайтиб, бекатга бориш учун ҳаракат қилсак, узун тўн кийиб, баридаги чўнтагига одамлардан йиққан пуллари солиётган амаки биздан ҳам бозорга кириш учун пул сўради. Онам ҳозиргина кўз олдингизда шу бозордан чиқдим-ку, икки марта пул бераманми? - деб жавоб қайтарсалар, амаки бор овози билан онамни сўкиб берди. Мен сизларни кириб-чиқаётганларингизни кузатиб турибманми? Ўзингиз тузук аёлга ўхшайсиз, нега гапни айлантасиз...

Хуллас, биз бекатга борадиган яқин бозор йўли билан эмас, уч-тўрт марта узоқ йўл билан кетишга мажбур бўлдик. Шунда ўйлаб қолдим. Бозорга кўп одамлар борса, олди-сотди қизиби, бозор гавжум бўлса, бозор-бозор бўлади-ку. Айримлар ҳеч нарса харид қилмасалар ҳам бозор айланиб юракларининг чигилини ёзадилар. Аммо баъзида қийналиб турган чоғингда тўнининг барида кўрингандан пул йиғиб олаётган амакиларнинг бозори гуллаётганга ўхшайди. Сиз нима деб ўйлайсиз?

Гулмира, Тошкент
туманидаги 34-мактаб ўқувчиси.

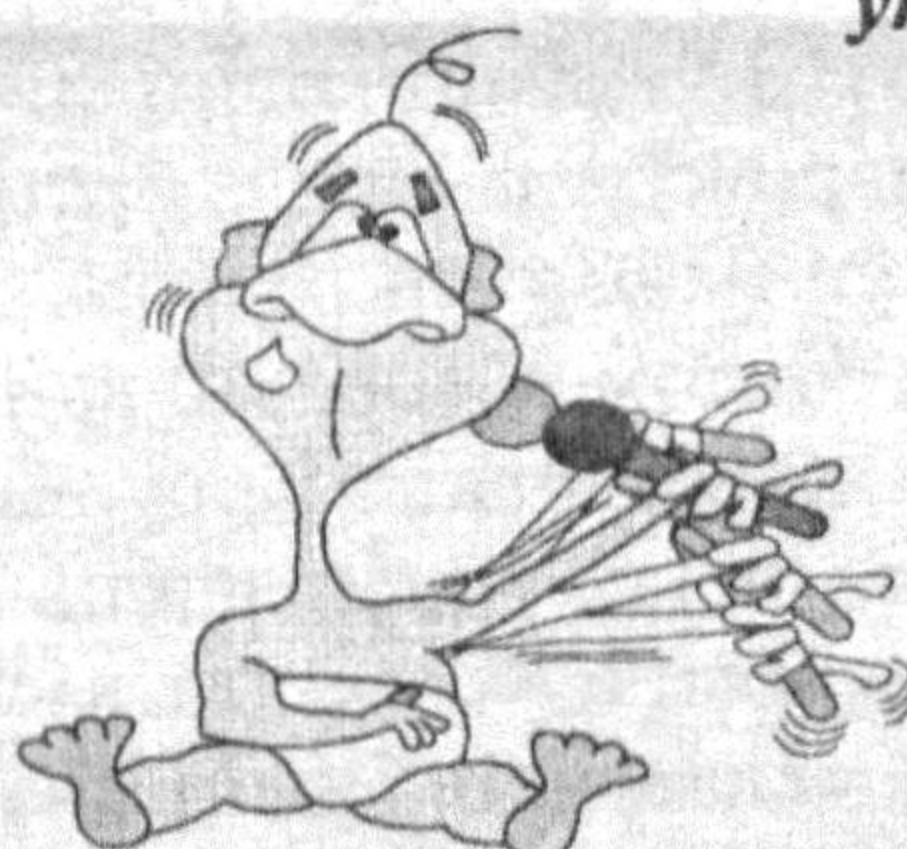

БЕКОРЧИ БЎЛМАНГ

Маҳаллаамиз болалари орасида Нозимнинг «шўх»лиги ўзига кўринди. Портлайдиган, ёнадиган «ўйинчоқ»лар билан бизни кўрқитадиган Нозимнинг ўзи беҳуш бўлиб йиқилиб қолди. «Портлатгичи» қўлининг бармоқларини юлиб кетди.

Маҳаллаамизда бўлган бу хунук воқеани ёзишимдан мақсад- бекорчи нарсаларга вақтингизни сарфламанг. «Соғлом» авлод йилида сизга фақат соғлик тилайман, азиз тенгдошлар!

Одилахон Содиқова
Фарғона вилояти,
Кўкон шаҳридаги
6-мактабнинг «Хуқуқ»синф
ўқувчиси.

ШАМНИНГ ЁРУФИ НИМАДАН?

Кейинги пайтларда қишлоғимизда тез-тез чироқ ўчадиган бўлиб қолди. Айниқса, 6-7 нинг орасида. Бунга кўникиб, уйимизга шам ғамлаб қўядиган бўлдик. Дастлаб 25 сўмдан олинган шамлар эндиликда 100 сўмдан сотилмоқда. Нархи баланд бўлгани сари шамларнинг ёниш даражаси жуда тез. Ҳа, ҳа, ишонаверинг, шамлар жуда тез ёниб тугайди. Бувимлар шамнинг тез ёнишига пилиги сабабмикан, ёғими, деб дадамлардан сўраганларида мен кулиб юбордим. Бувижон, шамнинг ёғини ҳам, пилигини ҳам ажратиб берайми? Сабабини билиб оласиз.

Бувим ҳазилимга жиддий жавоб бердилар.

Бир вақтлар шамлар ҳозиргидек тез ёнмас эди. Ҳафталаб ишлатиб ҳожатимизни чиқарардик. Нархи ҳам бир хил сақланарди. Энди эса билмадик, шамчилар заводи кўпайиб кетганми ёки пул ишлайман, деган одамлар диёнатини баттароқ йўқотяптими...

Қадрдон газетам «Тонг юлдузи». Сенга бугунги кунда ҳожатимизни чиқаришга тез-тез яраб турган шам ҳақида ёзгим келди. Мақолам чиққач, қишлоғимиз катталари шамнинг нархи баланд, ўзи тез ёниб битаркан, деб чироғимизни ўчирмаслик ҳақида ўйлашса. Салом билан,

Гулноза МАҚСУДОВА,
Тошкент туманидаги
Турғун Мирзаев жамоа
хўжалигининг Сабзавот
қишлоғи. 25-мактабнинг
7-синф ўқувчиси.

«СУПЕРИНСОН» ЯРАТИЛАДИМИ?

Ақлий ва жисмоний кўрсаткичлари одамлардан юқорироқ бўлган «супер»инсонлар яратиш иштиёқи башариятда азал-азалдан бўлган. Жумладан, ўрта асрларда яшаган юнон алхимиги Парацельс сунъий усулда одамни тайёрлаш рецептини эълон қилган. Унинг фикрича, бу сунъий одам имкониятлари сарҳадсиз, комил мавжудот бўлиши керак эди. Бир неча бор бунга муваффақиятсиз уринишдан кейин ҳафсаласи пир бўлган алхимик ниҳоят одам яратишдан кўнгли совиди-да, умрининг сўнгигача мисни олтинга айлантириш устида иш олиб борди. Ёки Гётеннинг «Фауст»идаги жодугар Вагнер яратган сунъий

ий одам Гомункулни олиб қарайлик, албатта бунда Гомункулнинг ўзи ҳали одамлар сафига қўшилишига бир баҳя борлигини эътироф этса-да, барибир бу асос ҳам мозийимиздаги дунёқарашлар даражасини кўрсатиб турибди. Ундан кейинроқ Мери Шеллининг «Франкенштейн, ёки замонавий Прометей» романида эса одамсимон маҳлуқнинг яратилиши жуда кўп фожиали оқибатлар билан тугагунлиги ҳақида мисоллар келтирилади.

Дарвоқе, ақлий ва жисмоний жиҳатдан одамлардан юқори, қусур ва камчиликлардан холи, ҳар томонлама комил инсонни яратишга уринишлар ҳозир чиндан ҳам мавжудми ёки булар мишмишларми?

«Евгеника» атамасини фанга биринчи марта 1869 йилда Ф. Гальтон киритган бўлиб, бу атама инсон турини яхшилаш мазмунини беради. У ўзининг «Истеъдоднинг ирсий берилиши, қонуниятлари ва оқибатлари» китобида одам ҳам барча тирик мавжудот каби ирсиятнинг барча қонун-қоидаларига бўйсунганини, иккинчидан эса, одамнинг яхши сифатларини сақлаб кўпайтириб, ёмонларини йўқотиш ҳисобига турини яхшилаш мумкинлиги ҳақида далиллар келтирди. «Ёмон сифатларни камайтириш учун» дейди у. «Қариндошлар орасидаги нигоҳга барҳам бериш, ирсий хасталикка учрагани одамлардан авлод қолдирилишига йўл қўймаслик керак». Бундан ташқари, давом этади муаллиф: «Ижобий Евгеника талабаларини амалга ошириш

учун ақлий ва жисмоний бақувват одамларнинг уруғларини чатиштириш йўли билан «янги одам»ни яратиш керак». Муаллифнинг айнан шундай кўрсатмалари Гитлерга жуда хуш келиб қолган ва бир неча йиллар мобайнида фашист ва ирқчи медиклар томонидан амалиётга қўлланилиб келинган.

Россияда ҳам бу масалага қизиқиш жуда катта бўлган. 1920 йилда профессор Н. Кольцов раҳбарлигида «Рус евгениклар жамияти»нинг ташкил топиши ҳам фикримизнинг яққол далилидир. Бу даргоҳда инсон ирсиятининг меъёри ва хасталиклари ҳар жиҳатдан ўрганилган, қандли диабет, ранг ажратолмаслик, қон босими, меъда ичак хасталиклари каби ирсий мойиллик берадиган хасталиклар, қариндошлар орасидаги никоҳ ҳоллари таҳлил қилинган.

Собиқ шўролар мамлакатидида бир неча йиллар ишлаган немис олими Г. Мёллер евгениканинг фаол тарғиботчиси бўлган. Унинг фикрича фақат, шошилишча евгеник тадбирларгина башариятни муқаррар ирсий халокатдан қутқариб қолган.

Бу галати дунёқарашини у айниқса «Биологнинг келажакка назари» китобида тўлиқ баён қилган.

Кўпгина хориж олимлари эса бу борадаги тадқиқотлар инсониятнинг фожиаси билан тугайди, деб ҳисоблайдилар.

Абдуҳамид АБДУҒАФФОРОВ тайёрлади,
ТошДШИ толиби.

ЎСАР БОБОМ

Гиёҳларни йиғиб тоғда,
Юрар табиб Ўсар бобом.
Бир кўргандан қайси дардга,
Малҳамлигин айтар шу дам.

Шифо излаб борсанг агар,
Жони дилдан қабул этар.
Равшан этиб хуфтон дилинг,
Қадрингга албатта етар.

Тиббиётнинг сир-асрорин,
Ўқиб олган Ўсар бобом.
Ҳаким Луқмон таълимотин,
Ўқиб олган Ўсар бобом.

Гиёҳларин йиғиб тоғда,
Юрар табиб Ўсар бобом.
Бир кўргандан қайси дардга,
Малҳамлигин айтар шу дам.

ОЛМАЛИҚДА ТОНГ ОТДИ

Олмалиқда тонг отди,
Ўт юракка ўт ёқди.
Истиқлол нурин сочиб,
Кўкдан кўёш ҳам боқди.

Олмалиқда конлар кўп,
Ишлайётган жонлар кўп.
Чор тарафи мевазор,
Хирмонларда донлар кўп.

Олмалиқ, ҳей, Олмалиқ,
Тилаймиз биз омонлик.
Дадил қадам ташлайвер,
Кўрмагайсан ёмонлик.

Ўзбекистон байроғин,
Кўтар арши-аълога.
Минг бор шукр қилайлик,
Яратганим — Оллоҳга.

Эрназар РЎЗИМАТОВ,
Туркистон
шаҳри.

ТАБИАТ МУЗЕЙИГА-МАРҲАБО

Ўзбекистон Маданият ишлари вазирлигига қарашли Табиат Давлат музейи таъмирланиб, қайта жиҳозланди. Ушбу маскан Республикамиздаги самарали маърифий-маданий муассасалардан бири. Бу даргоҳ ташкил этилганига яқинда 125 йил тўлди.

Мутахассисларнинг илмий излаишлари ва музей ходимларининг ҳаракати билан музейнинг намоиш жиҳозлари заҳираси йил сайин кўпайиб бормоқда. Музейдаги мавжуд гўртта кўргазмалар бўлимларида ҳозир 400 мингдан ортиқ жиҳозлар намоиш этилмоқда. Унинг 300 мингтасини турли ҳашаротлар ташкил этади.

Мактаб ўқувчилари ва ёш табиатшунослар, шунингдек олимлар музей жамғармасида мавжуд геология, зоология-

га оид материаллар ва 11 мингта гербарийдан фойдаланишлари мумкин.

«Соғлом авлод йили»га бағишлаб биз махсус дастур туздик, дейди музей директори Эргаш ака Исломов. Асосий мақсадимиз ёш авлод қалбида табиатга, атроф-муҳитни муҳофаза қилишга, ўсимликлар ва ҳайвонот дунёсини асрашга меҳр-муҳаббат уйғотишдир. Бу мақсадда кўчма кўргазмалар ташкил этиш, олимлар ва ёш табиатшунослар билан учрашувлар ва бошқа турли илмий-маърифий тадбирлар ўтказишни режалаштирдик.

ГАВҲАР.

«ШАНКАР»

совриндорлари

Ўзбекистон Маданият Ишлари Вазирлигининг Республика Болалар ижодиёти маркази аъзоларидан бир гуруҳи бу йил биринчи марта ёш ижодкорларнинг салмоқли ва обрўли кўрик-танловида иштирок этди. Ҳиндистон пойтахтида ҳар йили мунтазам ўтказиб келинадиган болалар расмлари кўргазмасида бултур ўзбекистонлик ўн нафар ёш рассом, тошкентлик Ойбек Исломов совринларни қўлга киритди. У Жавоҳарлаъл Неру номидаги олтин медаль билан тақдирланди. Марказ тарбияланувчилари 4та катта ва 5та кичик кумуш медаллари билан мукофотландилар. Шу муносабат билан Тошкентдаги ҳинд маданияти марказида мазкур кўрик-танлов ғолибларининг расмлари кўргазмаси очилди.

Республика Бадий Академияси «Шанкар» кўрик-танлови совриндорларининг ижодини томошабинлар эътиборига талқин этди. Томошабинлар Ойбек Исломов чизган Ражив Ганди ва Жавоҳарлаъл Неру суратларига, Разид Собирниёзовнинг «Кришнанинг болалиги» асарларига юқори баҳо бердилар.

БМТ мамлакатлари бўйлаб саёҳат

Яқинда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Ўзбекистондаги ваколатхонаси болалар учун мўлжалланган «БМТ мамлакатлари бўйлаб саёҳат» деб номланган китобини ўқувчилар ҳукмига ҳавола этди.

Бу китоб ўтган йили БМТ нинг Нью Йоркдаги департаменти томондан инглиз тилида нашр этилганди. Унинг республикамиздаги ilk сони рус тилида чоп этилди. Шу кунларда унинг ўзбекчаси ҳам нашр этирилмоқда.

Ноябрда БМТнинг халқаро ташкилот сифатида ташкил топиш тарихи, бугунги кунда халқаро миқёсдаги фаолияти, келажакдаги вазифалари хусусида батафсил ҳикоя қилинди. Китобни таниқли ўзбек мусаввири Анвар Мамажонов нозик дид билан беаган.

Муҳаббат МАХСУДОВА
тайёрлади.

Қодиржон ит боласини жуда яхши кўради. Салимникидай итим бўлса, — деб орзу қиларди. У орзусини дадасига ҳам айтган. Дадажониси: «Сен ҳали кичкинасан, итни боқа олмайсан, бунинг устига кундузи уйда бўлмаймиз», — деб бураса юрадиган чиройли ўйинчоқ машина олиб берди.

У машинасини олиб, эшик олдида турган эди, кўшни болалар келиб, «Қодир юр, бозорга борамиз, кабутар, итларни томоша қиласан», — дейишди.

— Йўқ, мен бормаيمان, дадам урушадилар, — деди у йиғламсираб.

— Эй, кўрқоқ, — деб болалар кетишаётган эди, Қодир ҳам уларнинг кетидан югуриб кетди. Нодирнинг ёнига югуриб бориб: «— Нодир ака, менга Салимникидай чиройли ит олиб беринг», — деди.

— Айирбош қиладиган ниманг бор? — сўради Нодир.

— Мана, яп-янги, чиройли, ўзи юрадиган машинам бор, — деб кўйнига яшириб қўйган машинасини кўрсатди.

— Машинангни менга бер, сенга кабутаримни бераман, — деди Нодир.

— Нега энди, кабутаринг уйингга кетиб қолади, керакмас, мен итга алмашаман, — деди Қодир.

Улар ҳаш-паш дегунча бозорга етиб келишди. Бозор авжида, кимдир кабутар сотяпти, кимдир сотиб оляпти. Қодир чиройли ит боласи ушлаб турган нотаниш боланинг ёнига келиб:

— Итингни машинамга алмашасанми? — деб сўради. Боланинг ҳам машинага ҳаваси келиб қўлига олди.

— Машинамга ҳали ҳеч кимнинг қўли тегмаган. Дадам дўкандан яқинда олиб бердилар, — деди Қодир.

— Ҳа, янги экан. Менинг итим масҳарабоз, сакраб ўйнайди. Энг яхшиси, уйга бегоналарни кўймайди. Бўпти ўртоқ, алмашасан алмаша қолайлик. Шунда Қодир жуда ҳам хурсанд бўлиб кетди. У кучукчасини кўрсатиб, болаларга роса мақтанди. Эртаси куни болалар Қодирларнинг уйига борди. Кучукча инида хомуш ётарди. Қодир бориб, уни бўшатди, ит бир силкиниб, кўчага отилди. Болалар ит кетидан югуришди. Лекин ит бир зумда ғойиб бўлган эди...

— Ўша боланинг уйини билармидинг, — сўради дадаси Қодирдан.

— Йўқ, билмайман...

Хуллас, Қодир ҳам машинасидан, ҳам кучукчадан айрилиб қолди.

Лекин дадаси янги йилга совға, деб яна бир янги машина олиб берди.

БУЗУҚ СОАТ

Бир куни болалар майдончада ўйнаб ўтиришган эди. Уларнинг ёнига кўшни домдан бир бола келиб, мен ҳам бирга ўйнай, — деб сўради. Болалар ҳам рухсат беришди. Шунда у бола Қодирни машинасини кўриб, унга ҳаваси келди.

— Кел, машинангга мана бу соатни алмашайлик, яп-янги, дадам Япониядан олиб келганлар. Ҳар соатда мусиқа чалади, — деди бола.

Қодирнинг ҳам соатга ҳаваси келди ва машинасини соатга алмашди. У соатни кўтариб уйига келди ва дадасига кўрсатди. Шунда дадаси:

— Ўғлим, бу бузук соат экан, ишламаяпти-ку, — деди. Қодиржон соатга қараса, у чиндан ҳам ишламаётган экан? У соатни кўтариб, кўчага чиқди, бояги болани узоқ қидирди, лекин топа олмади. Бу вақтда бояги бола ўйинчоқ машинани мазза қилиб ўйнаётган эди...

Қодирбой ТУЛАБОВ.

I-ko'rinish.

Qatnashuvchilar:

1-Qarg'a: O'quvchi - o'g'il bola.

2-Tulki: O'quvchi - o'g'il bola.

3-Laylak: O'quvchi - qiz bola

Sahna bezagi: Bir baland daraxt rasmi yoki maketi.

Birinchi parda birinchi ko'rinish.

(Sahnaga tulki kirib keladi. U o'zicha pichirlab qo'llari bilan qornini changallab u yoqdan bu yoqqa yuradi.)

- Oh, o'larday och qoldim—da. Qani endi bir burdagina non yo bo'lmasa suyak bo'lsa. Ha deb u yoqdan bu yoqqa sang'igandan ko'ra biron o'lja topilmasa. Shu deyma bizlarga ham

qorin to'yg'azish qiyinlashib bormoqda. Odamlardan ham insof ketmoqda. Qadimda qishloqlarda tovuqlar ko'p bo'lardi. Endi bo'lsa u ham kamayib ketgan. Ne kunlarga qoldik-a? Bir burda yegulikka zor bo'lib o'rmonda sang'ib yursam, bu ne ko'rgulik. Ochdan o'lmaslik uchun birir hiyla o'ylab topsammikan? Bekorga bizni ayyor tulki deyishmaydi-ku!

U shundan so'ng baland daraxt yoniga yaqinlashadi. Daraxt tepasida laylak uyasi. Uyada laylak va uning uchta bolasi vaqti-vaqti bilan tak-taklab qo'yadi.

Tulki: - Hozir boplayman, sen uzun oyoqni. Seni boplayishontirmasam tulki otimni boshqa qo'yaman. (U shunday deb sahnani tark etadi. Bir zumda qo'lida bolta va arra bilan paydo bo'ladi. Hali daraxt oldiga borib, laylakka do'q ura boshlaydi.)

- Ey, uzun bo'ylik. Nega bizning yerda makon qurding? Qani, tezda jo'nab qol—chi. Menga daraxtni kesish zarur bo'lib qoldi.

Laylak: - Jon birodar, uyimni buzmay tur. Bolalarim hali temir qanot bo'lishgani yo'q. Menga rahming kelmasa ham, bolalarimga rahm qil. Bularni hozir hech qayerga olib ketolmayman.

Tulki: - Gapni qisqa qil—da, jo'na bu yerdan!

Laylak: - Axir...

Tulki: - O'ylashing uchun uch daqika, bo'lmasa daraxtni shartta kesaman. (U arrani daraxtga soladi.)

Laylak: - Jon, tulkijon, rahm qil. Hozir o'ylab ko'raychi... Topdim. (Ma'yus holda)

Tulki: - Nimani topding?

Laylak: - Bir bolamni senga bersam, axir qorning och bo'lsa kerak.

Tulki: - Xo'p, mayli. Bittasi bo'lsa mayli. Faqat tezroq bo'!

Laylak: - Mana, olaqol. (Bolasini birini tulkiga tashlaydi.)

Tulki: - Aytmaganmidim kallani islatish kerak. Bizning ham o'zimizga

TULKI ILA QARG'A

(Maktabdagi adabiy kechalarda va sinfda Abdulla Avloniy asarini o'rganish jarayonida qo'llash uchun mo'ljallangan senariy)

yarasha rizqimiz bor. (Sahnani tark etadi)

Ikkinchi ko'rinish

O'sha sahna, o'sha ko'rinish.

Laylakning mungli ovozi eshitiladi:

- Men nima qilib qo'ydim? O'z bolamni o'zim o'ldirsam... O'lsam ham bu yerga ikkinchi uya qurmayman. (Sahnaga qarg'a kirib keladi. U laylakning nolasini eshitib): - Senga nima bo'ldi, tinchlikmi?

Laylak: - Boshimga og'ir musibat tushdi. Tulki kelib bu yerlar meniki, tezda jo'nab qol. Bo'lmasa honavayron bo'lasan, —deb do'q urdi. Men qo'rqqanimdan unga bolalarimdan birini berdim.

Qarg'a: - Voy, laqmayey. Hali tulkining gapiga kirib, bolangni juvonmarg qildingmi?

Laylak:

- Boshqa ilojim yo'q edi...

Qarg'a: - Shunga ham aqling yetmasa, ovsar ekasan.

Laylak: - Nima demoqchisan?

Qarg'a: - Tulkining daraxt keskanini ko'rganmisan?

Laylak: - Qarg'aning aqli yetgan narsaga mening aqlim yetmasaya?

Qarg'a: - Endi bo'lar ish bo'libdi. Tulki ertaga ham kelsa, tag'in laqqa tushib yurmagin.

(U iziga qaytadi. Sahnani tark etadi.)

Laylak: - Endi tulkiga ishonmayman. Sahnada yana tulki paydo bo'ladi.

Uning qo'lida arra va bolta. - Hoy, laylak, hali ham shu yerdamisan? Tezda jo'na bo'lmasa, daraxtni ag'daraman. (Tulki arrani daraxtga soladi.)

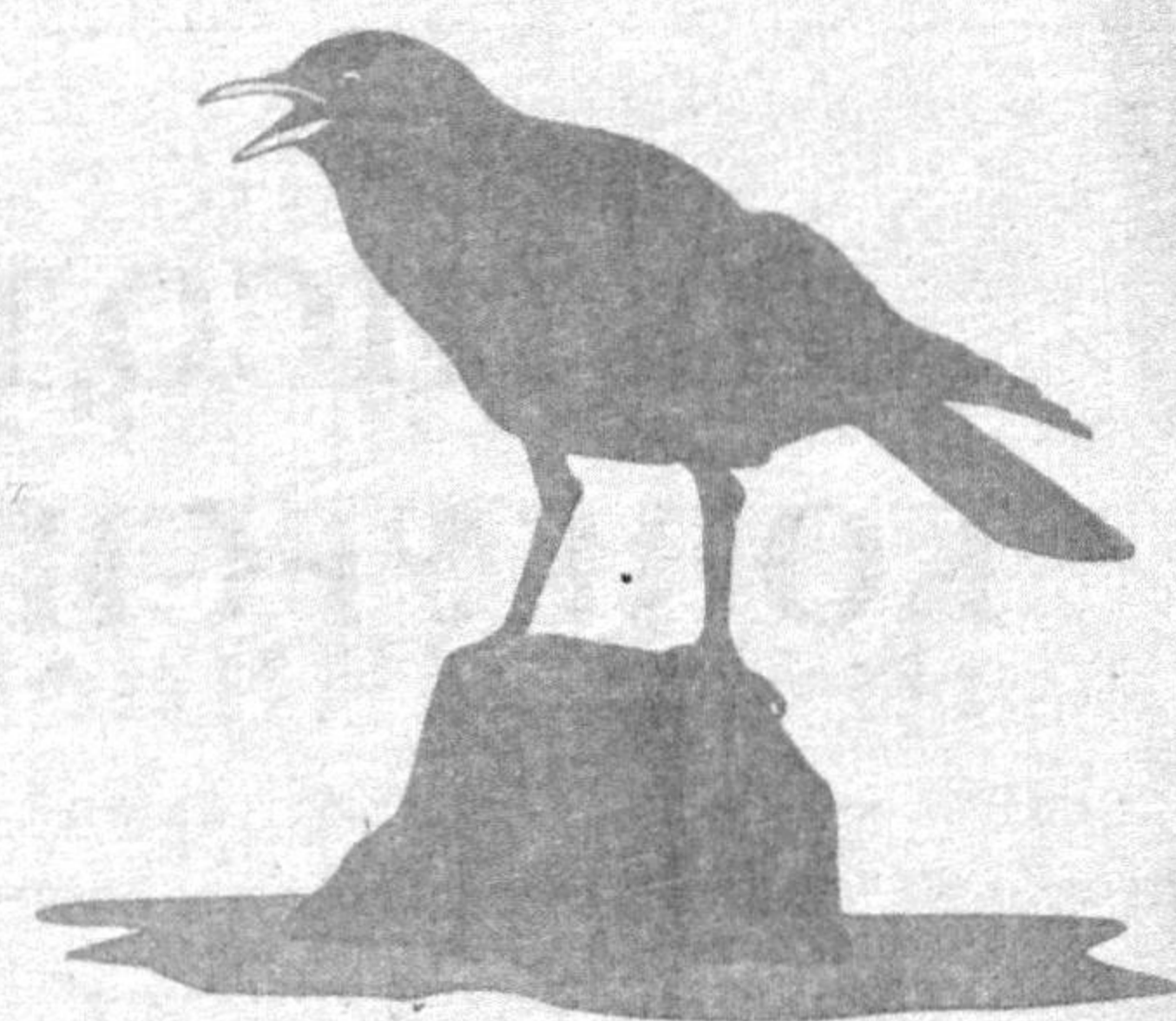
Laylak: - Yo'qol, xoin. Kecha meni aldagan eding. Bugun nayrang o'tmaydi.

Tulki: - Hali shunaqami? Sen buncha aqlni qayerdan ola qolding?

Laylak: - Kecha aqlim yetmagan edi.

Tulki: - Senda aql bo'lishi mumkin emas, birov o'rgatgan bo'lsa kerak.

Bildim, senga qarg'a o'rgatgan. Hali shoshmay tur! (Tulki sahnani tark

etadi)

2-parda.

(Tepaliklar ko'rinishi.

Tepaliklarning birida tulki o'zini o'lganga solib yotibdi, ko'zlari yumilgan)

Sahnaga qarg'a kirib keladi. U tulkining bosh tomoniga yaqinlashadi va: - Ajaling yetibdi—da, tulkivoy! Shunday dashtu-biyobonda o'lib qolganingni qara. Hoynahoy ochlikdan o'lgan bo'lsa kerak. Hozir men uni ko'zlarini o'yib olaman. (Qarg'a tulkiga engashadi)

O'zini o'lganga solib yotgan tulki, epchillik bilan qarg'ani qo'lga tushiradi.

Tulki: - Hali senmi meni ochdan o'ldirmoqchi bo'lgan? Chuchvarani hom sanabsan. Endi o'zing menga yem bo'lasan. (Tulki qarg'ani yeyishga chog'lanadi)

Qarg'a: - Mayli yesang, yeyaqol, faqat bittagina iltimosim bor.

Tulki: - Qanday iltimos ekan?

Qarg'a: - Meni yeyishdan oldin kichkinagina bir so'zni aytsang, xarom o'lmasdim.

Tulki: - Mayli, ayta qol, qanday so'z ekan?

Qarg'a: - Men nodon bo'lmasam, laylakka yaxshilik qilibman, —deb o'zimni qo'lga tushiramanmi?

Tulki: - Shumi, xolos?

Qarg'a: - Ha, bor yo'g'i shu.

Tulki: - Xo'p, eshit bo'lmasa. Men nodon bo'lmasam, laylakka yaxshilik qilaman, deb, o'zimni qo'lga tushiramanmi? (Oxirgi so'zlarni aytayotganda qo'llarini yonboshiga yozadi.)

Qarg'a: - Xo'p mayli, sen ochingdan battar qiynalgin! (Qarg'a tulkining qo'lidan qochib ketadi.)

Tulki: - Men yana bir marta qarg'aning gapiga ishonib yuribman-a? Voy, ochlik, bunchalar xuruj qilmasang? O'lib qolmasam bo'ldi. (Tulki qornini changallab, sahnani tark etadi.)

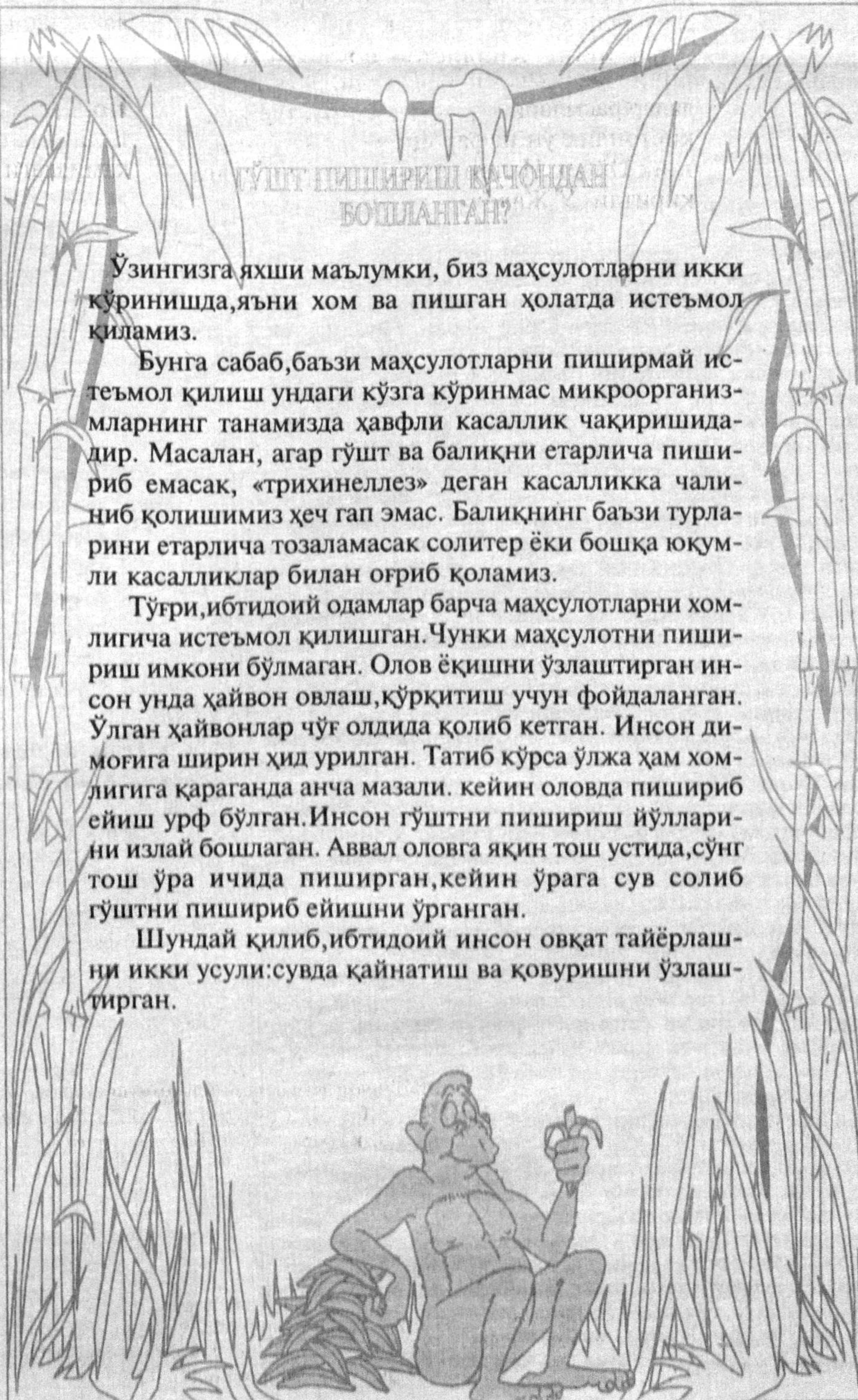
Mahmud ANNAQULOV,

Jizzax viloyati,

Forish tumanidagi Nizomiy nomli

62-o'rta maktabning ona tili va

adabiyoti o'qituvchisi.

Диққат, конкурс: XXI аср фани бўйича

«ИҚТИСОДИЁТДАН САБОҚЛАР» СИРТҚИ МАКТАБ КОНКУРСИНИНГ 1999-2000 ЎҚУВ ЙИЛГИ МАВСУМИ ЭКОЛОГИЯ ВА ИҚТИСОДИЁТ

“Иқтисодиётдан сабоқлар” сиртқи мактаб конкурснинг 1999-2000 йилги мавсуми лойиҳа муаллифлари-фан номзодлари Эргашвой Сариков ва Баҳодир Ҳайдаровларнинг ташаббуси билан яна бошланди. Бу йилги конкурс билан бир қаторда яна уч йўналиш бўйича алоҳида кичик конкурслар ўтказилади:

1-йўналиш: Энг яхши иқтисодий мазмундаги мақолалар конкурси;

2-йўналиш: Энг яхши бизнес режа, лойиҳалари конкурси;

3-йўналиш: Энг яхши рекламалар конкурси.

“Иқтисодиётдан сабоқлар” сиртқи мактаб конкурснинг ўзагини ўқув йили давомида олиб бориладиган дарс топшириқлари асосидаги асосий конкурс ташкил қилади. Бошқа кичик конкурсларга қатнашмоқчи бўлган ўқувчилар бу асосий конкурс шартларини йил давомида бажариб боришлари шарт.

“Иқтисодиётдан сабоқлар” сиртқи мактаб конкурсига оид дарс материаллари ва топшириқлари ҳар ҳафта газета орқали бериб борилади. Сиз дарс материални ўрганиб чиқиб, топшириқларни бажариб, жавоб йўллашингиз зарур бўлади. Топшириқ шартларини газетадан кўчириб олишингиз ёки ундан ксероксда нусха олиб, тўлдириб жўнатишингиз мумкин. Шунингдек, топшириқни бевосита газетадан қийиб олиб тўлдириб йўллашингиз ҳам мумкин.

Конкурснинг якуний босқичи 2000 йил апрель ойида Тошкент шаҳрида ёки ёз пайтида сўлим оромгоҳларнинг бирида 3-4 кун давомида ўтказилиши мўлжалланмоқда.

Асосий конкурс ғолибларини телевизор, магнитофон, аудио-плеер каби қимматбаҳо совринлар кутмоқда. Қолган кичик конкурс шартларини газетанинг кейинги сонларида эълон қиламиз. Кичик конкурс ғолиблари учун ҳам алоҳида махсус совринлар белгиланган.

XXI аср фани бўйича ўтказилаётган конкурсга турли янгилликларга қизиқувчан, тиришчоқ ва ижодий фикрлайдиган ўқувчиларни таклиф қиламиз.

Омад сизга ёр, билим мададкор бўлсин.

Конкурс ташкилотчилари.

12 - ДАРС

ОРОЛ МУАММОСИ

Республикаимиз ҳудудида жойлашган Орол денгизи мисолида табиат билан ҳисоблашмаслик қандай аянчли оқибатларга олиб келишини кўриб чиқайлик. Олдин тарихга бир назар ташлайлик.

Бундан 40 йил олдин Орол денгизи чуқурлиги 67 метр, шимолдан жанубгача 400 километрга чўзилган ажойиб денгиз эди. Денгизда ўнлаб турдаги балиқлар бўлиб, денгиз бўйидаги Мўйноқ шаҳрида балиқдан консерва тайёрлайдиган завод қишин-ёзин узлуксиз ишлаб турар эди. Денгиз атрофидаги майдонлар эса чакалакзорлар ва тўқайлар билан қопланган бўлиб, бу ерларда жайронлар, тулкилар, қуёнлар, ўрдақлар ва ҳоказо турли хилдаги паррандалар ва ҳайвонлар яшаган.

Орол ва Оролбўйи ҳудудининг иқтисодиётидаги аҳамияти ҳам катта бўлган. Балиқчилик катта даромадлар келтириб турган, денгиз ва унинг атрофида яшайдиган ҳайвонлар ва паррандалардан гўшт маҳсулотлари ҳамда мўйналар тайёрланган. Шунингдек, денгиз атрофидаги майдонларда катта миқдордаги чорва моллари боқилган, серҳосил ерларда эса деҳқончилик ривожланган бўлган. Умуман, Орол ва Оролбўйи ҳудудида катта чиқимлар талаб қилмайдиган яхши даромадли соҳалар ривожланган эди.

Собиқ иттифоқ даврида Ўзбекистонга Марказ томонидан хом ашё базаси сифатида қаралиши ва республика қишлоқ хўжалигида пахта монополиясининг ҳукмронлиги натижасида Орол ҳавзасидаги экологик вазиятга эътибор берилмади.

Хўш, Орол муаммосининг пайдо бўлишига нималар сабаб бўлди?

Амударёнинг Орол денгизига қуйилишини яхши билсангиз керак. Кўпроқ пахта етиштириш мақсадида суғориладиган экин майдонлари кенгайтирилди ва Амударё бўйларида катта сунъий сув ҳавзалари - сув омборлари барпо этилди. Амударё сувининг катта қисми экин майдонларини суғоришга ва сув омборларини тўлатишга жалб этилди. Натижада, Орол денгизига қуйиладиган сув миқдори камайиб кетди. Бу эса, ўз навбатида Орол денгизига сув миқдорининг камайишига сабаб бўлди. Орол денгизининг суви камайиб, денгиз қирғоқлари ўнлаб километр ичкарига кириб кетди. Денгиздаги сувнинг камайиши ҳисобига сувнинг шўрлик даражаси 3 барабар ошиб кетди. Натижада, денгизда яшайдиган кўплаб балиқ турлари ва ҳайвонлар нобуд бўлди. Балиқчилик билан шуғулланиш мумкин бўлмай қолди. Денгиз ўрнидаги тузлар шамол билан ҳавога кўтарилиб, денгиз атрофидаги ҳудудларни қоплай бошлади. Тўқайзор ва чакалакзорлар ўрнида чўл пайдо бўлиб, бу ерларда яшайдиган ҳайвонлар сони кескин камайди. Айрим турдаги ҳайвонлар эса батамом қирилиб кетди. Об-ҳаво ва ичимлик сувининг ифлосланиши натижасида аҳолининг яшаш шароитлари оғирлашди. Орол денгизига сувнинг кескин камайиши ҳатто шу атрофдаги Хоразм вилояти, Қорақалпоғистон Республикаси, Бухоро вилоятининг шимолий районлари иқтисодиётига ҳам салбий таъсир ўтказди. Чунки, Орол денгизидан шамол туфайли келган тузлар ерларни шўрлантириб, экинзорларнинг унумдорлигини камайитириб, кўплаб мевали боғларни нобуд қилди. Ичимлик сувларининг сифати ёмонлашди. Ҳозирги пайтда сифатли ичимлик суви билан таъминлаш ва аҳоли соғлигини яхшилашга катта миқдорда сарф-харажатлар қилинапти.

Хуллас, бир пайтлар катта иқтисодий даромадлар келтираётган ҳудудда экологиянинг бузилиши оқибатида бугунги кунда иқтисодиёт катта талофат кўрмоқда, одамлар соғлиғига путур етмоқда. Бу оқибатларнинг олдини олиш ва тугатиш мақсадида ҳукуматимиз томонидан катта маблағлар сарфланмоқда. Орол ва Оролбўйи муаммоси фақат Ўзбекистон иқтисодиёти эмас, балки Ўрта Осиё давлатлари, ҳатто бутун дунё иқтисодиётига ҳам таъсир кўрсатаёпти.

Орол денгизи муаммосини бартараф этиш борасида мамлакатимиз Президенти И.А.Каримовнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилотига қилган маърузасини айтиб ўтиш жоиздир. Маърузада бутун жаҳон халқлари ўз эътиборини қаратиши керак бўлган глобал масалалар қаторида Орол ва Оролбўйи муаммоси ҳам кўтарилди. Бу маъруза Орол муаммосига халқаро ҳамжамиятнинг диққатини жалб қилди. Ҳозирги кунда бу муаммони ечиш йўлида халқаро ҳамжамият томонидан амалий тадбирлар кўрилмоқда. Республикаимиз мустақилликка эришганидан кейинги кўрилган қатъий чора-тадбирлар натижасида Орол денгизига Амударё ва Сирдарё суви яна қайтадан қуйила бошлади.

12 - ТОПШИРИҚ

ОРОЛ МУАММОСИ

1. Бўш жойларга керакли сонларни қўйинг.

Бундан _____ йил олдин Орол денгизи чуқурлиги _____ метр бўлиб, шимолдан жанубга _____ кам масофага чўзилган эди.

2. Тўғрисиини топинг.

Орол муаммоси фақат:

- А. Ўзбекистон;
- В. Ўзбекистон ва Қозоғистон;
- С. Марказий Осиё давлатлари;
- Д. Бутун дунё;
- Е. Фақат Осиё қитъаси;

халқларига тааллуқли.

3. Қуйидаги жумлалар тўғри бўлса, «+», нотўғри бўлса «-» белгисини қўйиб муносабатингизни билдириңг.

Бундан 40 йил олдин Орол денгизи ва Орол бўйи ҳудудида:

- 1. Балиқчилик ривожланган бўлган; ☐
- 2. Ҳеч қанақа ҳайвонот дунёси бўлмаган; ☐
- 3. Чорвачилик ривожланган бўлган; ☐
- 4. Деҳқончилик билан шуғулланишган; ☐
- 5. Яхши даромадли соҳалар ривожланмаган. ☐

4. Орол муаммоси деганда нималарни тушунасиз?

Жавоб:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

5. Жумлани тўлдириңг.

Орол муаммосининг пайдо бўлиш сабаблари:

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

лардан иборат.

6. Тўғрисиини топинг.

Орол денгизининг сувининг камайишига

- 1. Ёгингарчиликнинг кам бўлиши;
- 2. Денгиз сувининг кўп миқдорда буғланиши;
- 3. Амударё ва Сирдарё сувларининг сув омборларни тўлатиш ва суғоришга ишлатилиши;
- 4. Табиий иқлим ўзгаришлари;
- 5. Ер ости сувлари сатҳининг пасайиши—

сабаб бўлган.

7. Орол денгизи ва Орол бўйи ҳудудининг ҳозирги ҳолатини тасвирланг.

Жавоб:

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

8. Орол муаммосини ечишнинг қандай йўл-ўйриқларини таклиф қиласиз?

Жавоб:

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

МАКТУБЛАРИНГИЗНИ ҚУЙИДАГИ МАНЗИЛГА
ЮБОРИШИНГИЗ МУМКИН:
700029. Тошкент шаҳри, Мустақиллик майдони, 2-уй, 402-хона (Музаффар Пирматовга).
Мулоқот учун тел.: 139-49-32.

13 - ДАРС

ТАБИАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ -
ҲАММАНИНГ БУРЧИ

Инсониятнинг иқтисодий соҳадаги фаолияти натижасида экологик муаммолар юзага келар экан. Хўш, бир ўйлаб кўрайлик-чи! Охир-оқибат, инсониятнинг бу иқтисодий фаолияти натижасида оладиган фойдаси, бу фаолият юзага келтирган экологик зарарнинг ўрнини қоплашга кетадиган, кўпинча ҳеч қаерда қайд қилинмайдиган

ҳаражатларидан кўпми ёки камми? Албатта, агар яхшилаб ҳисоб-китоб қилинса, фойдадан кўра зарар кўп бўлиб чиқади. Демак, ҳеч қанақа иқтисодий фаолият билан шуғулланмаслик керак экан-да? Йўқ, албатта. Иқтисодий фаолият билан шуғулланиш керак, лекин бу фаолият келтириб чиқарадиган экологик зарарни олдини олиш, табиатни муҳофаза қилиш керак.

Бу иш билан асосан давлат назорат органлари шуғулланади. Ҳар бир давлатда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш юзасидан турли хил чора-тадбирлар кўрилади, қонунлар қабул қилинади.

Масалан, завод ва фабрика мўриларига турли хил заҳарли моддаларни ушлаб қоладиган, ҳавони тозалайдиган мосламалар ўрнатиш, оқава сувларни дарёларга оқизишни таъқиқлаш каби чора-тадбирлар амалга оширилади.

Шундай бўлса-да, айрим узоқни кўзламаган корхоналар ва фирмалар, фақат фойда орқасидан қувиб, атроф-муҳитни ифлослантириб келишади. Бундай қонунбузарларга давлат жарималар солиш, ҳатто корхонани ёпиб қўйишгача бўлган чораларни қўллаиди. Бу жарималар миқдори жуда катта бўлиб, бу жаримани тўлагандан кўра, тегишли тозаловчи мосламаларни сотиб олиб ўрнатиш иқтисодий томондан фойдали бўлиши кўзда тутилади.

Табиатни ифлослантиришнинг олдини олиш билан бир қаторда табиат ресурсларидан самарали фойдаланиш ҳам муҳим аҳамият касб этади. Бу ўринда тежамкор технологияларга бўлган талаб ошиб бормоқда. Чунки бундай технологиялар табиат ресурсларини тежаш билан, атроф-муҳитга камроқ зарар етказилади.

Бир пайтлар Ўзбекистонда ғўзапоя, шоли ва буғдой сомонларининг катта қисми ўтин ва ҳашак сифатида фойдаланилар эди. Ҳозир шундай технологиялар яратилганки, улар асосида ғўзапоя, шоли ва буғдой сомонларидан қурилиш материаллари ва мебеллар тайёрланмоқда. Натижада, қанчадан-қанча ўрмонзорлар сақлаб қолинапти.

Шунингдек, ҳозирда атроф-муҳитга ҳеч қанақа чиқинди чиқармасдан ишлашга асосланган чиқиндисиз технологиялар яратиш долзарб масалалардан бўлиб турибди.

Бундай технологияга асосланган корхо-

нанинг табиий ресурслардан фойдаланиш самарадорлиги энг юқори, атроф-муҳитга етказадиган зарари эса энг кам бўлади.

Давлат ташкилотлари билан бир қаторда, нодавлат, жамоат ташкилотлари ҳам борки, улар нафақат бир мамлакат ҳудудида, балки бутун дунё бўйича атроф-муҳит муҳофазаси муаммолари билан

шуғулланади. Масалан, "Green peace" халқаро жамияти, "Экосан" - халқаро экология ва саломатлик жамғармаси шулар жумласидандир.

"Экосан" жамғармаси Республикамиз ва умуман бутун Марказий Осиё минтақасида экологик ҳолатни соғломлаштиришга, атроф-муҳитни муҳофаза қилишга, аҳолининг саломатлигини ҳимоя қилишга қаратилган қатор амалий ишларни бажариб келмоқда.

Умуман олганда, табиатни авайлаб асраш ота-боболаримиздан қолган мерос удум бўлиб, бу борада ҳар биримиз ўз ҳиссамизни қўшмоғимиз даркор.

Хўш, бунинг учун биз нималар қилишимиз мумкин? Энг аввало, ўзимиз покиза юрмоғимиз, яшаб турган ҳовлимиз, маҳалламиз, мактабимиз, қолаверса шаҳар ва қишлоғимизни тоза ва озода тутмоғимиз лозим. Уйимиздан ва ҳовлимиздан чиқаётган ахлатларни фақат белгиланган жойларга олиб бориб тўкишимиз керак. Барг ҳазонларини ёқиб, ҳавони булғамаслигимиз лозим бўлади. Дарё ва ариқлардан оқаётган сувларни ифлослантирмаслигимиз, ариқларни тозалаб турмоғимиз керак бўлади.

Ўсимликлар ва ҳайвонот дунёсини асраб-авайлашимиз даркор. Кўча-кўйлардаги дарахтларни парвариш қилишимиз, янги дарахт кўчатлари ўтқазишимиз керак бўлади. Ўз навбатида уй ҳайвонларига, қушларга ва жониворларга нисбатан раҳм-шавқатли бўлишимиз керак.

Агар юқорида келтирилган, табиат олдида ҳам қарз, ҳам фарз ҳисобланмиш оддийгина ишларни ҳар биримиз астойдил амалга оширсак, она табиатимизга қанчалар ёрдам беришимиз ва бундан давлатимиз, қолаверса ўзимиз қанчалар фойда кўришимизни тасаввур қилиш қийин эмас.

13 - ТОПШИРИҚ

ТАБИАТНИ МУҲОФАЗА
ҚИЛИШ -
ҲАММАНИНГ БУРЧИ

1. Сувнинг ифлосланиши билан боғлиқ муаммоларнинг қандай ечимларини таклиф қиласиз?

Жавоб:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

2. Қуйидаги жумлалар рост бўлса, "Р" ёлғон бўлса, "Ё" ҳарфларини мос каттакларга ёзинг.

1. Иқтисодиётнинг экологик муаммоларга таъсири йўқ. ☐
2. Экологик муаммоларнинг иқтисодиётга таъсири йўқ. ☐
3. Экологик муаммолар билан фақат давлат шуғулланиши керак. ☐
4. Атроф муҳитни муҳофаза қилиш ҳар биримизнинг ишимиз. ☐
5. Ҳар қандай экологик муаммони табиатнинг ўзи ҳал қила олади. ☐

3. Бир катта шаҳарда автомобиллар кўплигидан ҳаво ҳаддан ташқари ифлосланадиган бўлибди. Сиз бунинг олдини олиш учун қандай чора-тадбир таклиф қилган бўлар эдингиз?

Жавоб:

4. Бир вақтлар одамлар ариқдаги сувни истеъмол қилишган. Ҳозирда нима сабабдан ариқ сувини ичиш мумкин эмас?

Жавоб:

5. Табиатни муҳофаза қилишда расман иштирок этаётган қайси ташкилотларни биласиз?

Жавоб:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

6. Ҳавонинг ифлосланиши билан боғлиқ муаммоларнинг қандай ечимларини таклиф қиласиз?

Жавоб:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

7. Атроф-муҳит муҳофазасига сиз қайси хатти-ҳаракатларингиз билан ўз ҳиссангизни қўшишингиз мумкин?

Жавоб:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

8. Яқин орада атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўйича қандай тадбирда иштирок этдингиз? Қисқача баён қилинг.

Жавоб:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

МАКТУБЛАРИНГИЗНИ ҚУЙИДАГИ МАНЗИЛГА
ЮБОРИШИНГИЗ МУМКИН:
700029, Тошкент шаҳри, Мустақиллик майдони, 2-
уй, 402-хона (Музаффар Пирматовга).
Мулоқот учун тел.: 139-49-32.

QO'G'IRCHOQ

Gulnora qo'g'irchoqning
Sochini yulib oldi,
Oltinday zar tolalar
Boshdan uzilib qoldi.

Uning bosh oyog'ini
Yulib oldi akasi,
Qo'g'irchoqning qo'rquvdan
Yorildi o'takasi.

Endi qo'g'irchoq'i yo'q,
Endi o'yinchog'i yo'q.
Gulnora zerikkanda
Biror ovunchog'i yo'q.

DILDORA

Sochi uzun Dildora
Xavasimni keltirar.
Mening yaqin dugonam
Yaxshi ko'rishim bilar.

O'qishni ham biladi,
Chizishni ham biladi.
A'lo baholar olib,
Shirin orzu qiladi.

MAKTABI

Menga berding bilimni
O'qish yozishni bildim.
Xizmat qilib elimning
Mehrin olmoqchi bo'ldim.

Ustozlarim onamdek,
Sinfdoshlar do'st-o'rtoq.
Maktabim, qadrdonim.
Senga chiqib dilim chog'.

Gulchehra Abduazimova
Toshkent,
273-maktab, 4-sinf.

Ўзбекистон болалари
ва ўсмирларининг
газетаси

Муассислар:
ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ
ДАВЛАТ МАТБУОТ
ҚЎМИТАСИ,
ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ
ХАЛҚ ТАЪЛИМИ
ВАЗИРЛИГИ,
«СОҒЛОМ АВЛОД
УЧУН»
ХАЛҚАРО ХАЙРИЯ
ЖАМФАРМАСИ

БОШ МУҲАРРИР:
Умида АБДУАЗИМОВА

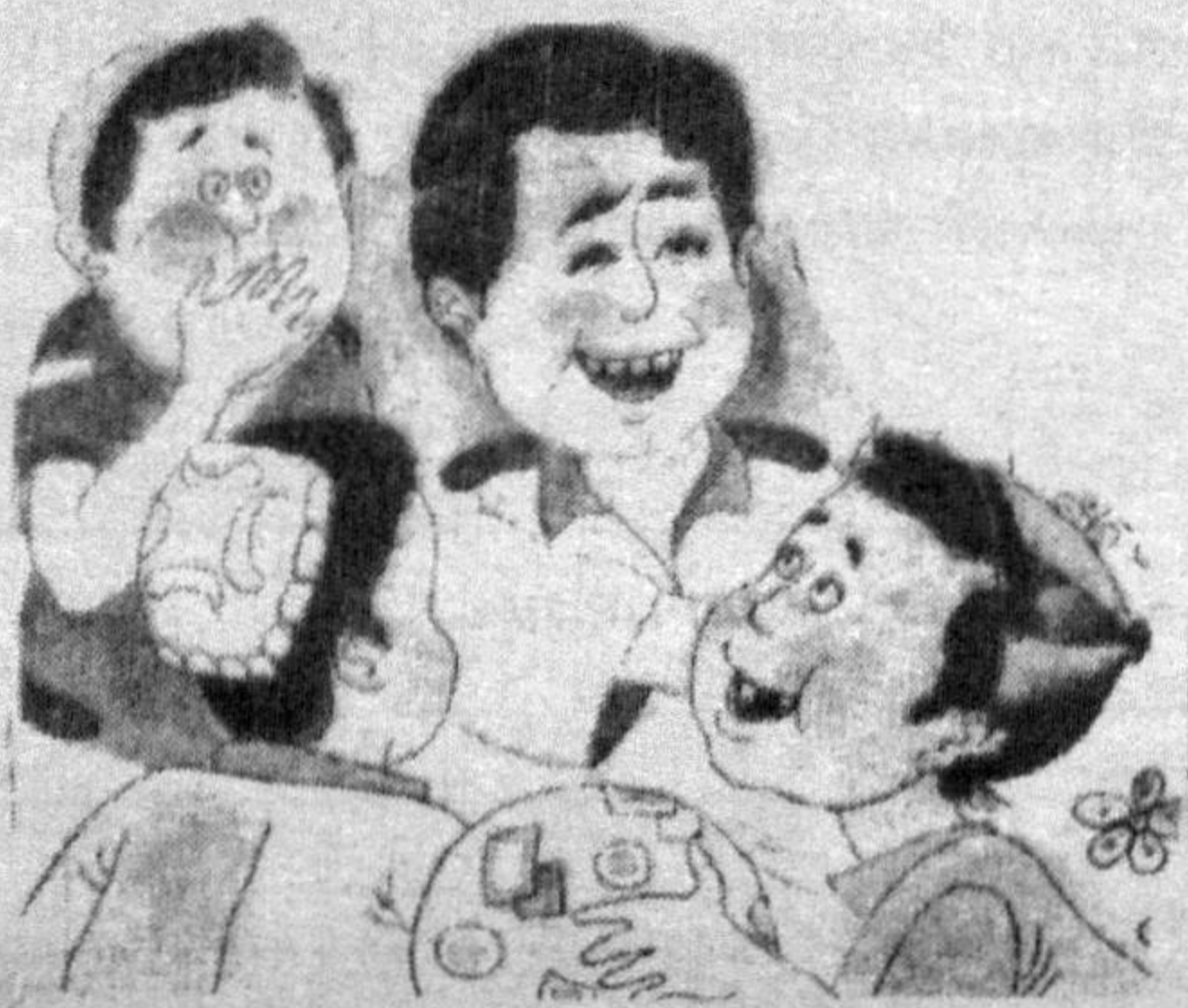
ТАҲРИР ХАЙЪАТИ:

Шухрат АХМЕДОВ,
Йўлдош САИДЖОНОВ,
Гулнора ЙЎЛДОШЕВА,
Хотам АБДУРАИМОВ,
Мукаррама МУРОДОВА,
Суннатилла ҚЎЗИЕВ,
Эргашвой САРИҚОВ.

Ижарадаги Тошкент
Матбаа комбинатида
офсет усулида 39092
нускада босилди. Ҳажми
2 босма табоқ.
Буюртма - К-7722
Газетани PENTIUM-II
тпх компютерида
Абдуҳамид
АБДУҒАФФОРОВ
саҳифалади.
Навбатчи:
Озода ТУРСУНБОЕВА

Рўйхатдан ўтиш
тартиби № 000137
Манзилимиз
700129,
Тошкент шаҳар,
Навоий кўчаси 30-уй.
Тел: 144-62-34

АҚЛЛИ БОЛА

АБДУЛЛА АВЛОНИЙ

Бир бола қўшининг уйига
ўралмиш табақда таом олиб
борур эди. Бир киши
учраб:

- Эй, ўғлим, табақда нима
олиб борурсан? - деди.

Ақлли бола жавоб бериб:

- Эй отажон, табақ ичиндаги
нарсани(нг) кишига айтмоқ ва
кўрсатмоқ мумкин бўлса эди,
усти ўролмаган, очик бўлур
эди, - деди.

ОВҚАТЛАНИШ ОДОБИ

Кечки овқатланишдан сўнг бу-
тун оила-ота, она ва болалар суҳ-
батлашиб ўтирардилар. Гап овқ-
атланиш одоби устида борарди.

Отаси деди: —Овқатланиш
одобларидан асосийлари исроф-
гарчиликка йўл қўймаслик, кера-
гидан ошиғини еб мечкайлик
қилмасликдир.

Онаси деди: —Овқатланишдан
аввал икки қўлни ювишлик ҳамда
оғзидаги овқат билан гапирмас-
лик ҳам овқатланиш одоблари-
дандир.

Катта ўғил деди: —Овқатланиш
одоби ҳақидаги шундай ҳадисни
биламан:

«Расулulloҳ С.А.В. шундай де-
дилар: —Эй бола, овқатни бисмил-
лоҳ деб ўнг қўлинг билан егин ва
сенга нимаики қўйилган бўлса
егин!».

Кичик ўғил деди: —Яқинда му-
аллимимиз бизга кўп овқат еюв-
чи киши ва унга бошқаларни му-
омаласи ҳақида қисса айтиб бер-
дилар.

Оиладагилар ундан шу қиссани
айтиб беришини илтимос қилди-
лар.

Кичик ўғил сўзлаб берди:

«Бир киши сафар қилиб кетаё-
тиб, бир қишлоққа бориб қолди.
Қишлоқда бир деҳқон уни уйига
таклиф қилди. Меҳмонни иззат-
икром билан ўтказгач, дастурхон

ёзиб, нон қўйди. Кейин эса таом
келтиргани ошхонага чиқиб кет-
ди. Овқат олиб келиб қараса, меҳ-
мон нонни еб қўйибди(паққос еб
бўлибди). Деҳқон бориб яна нон
келтирибди, унгача эса меҳмон
таомни еб бўлибди. Деҳқон яна
таом келтирибди, меҳмон эса
нонни тушириб бўлибди.

Шу тариқа бечора мезбон бир
неча маротаба у ёқ-бу ёққа қат-
набди, сўнг сайёҳдан сўрабди:

—Хўш, биродар, йўлингиз қай
тарафларга, нима юмуш билан са-
фарга чиқдингиз?

Меҳмон дебди: —Эй биродар,
ошқозонимнинг касали бор ше-
килли, иштаҳамни мазаси
йўқ, шаҳарлик фалончи табибга
кўрсатиш учун кетаётибман.

Мезбон дебди: —Илоҳим шифо
топинг, фақат сиздан бир илти-
мос, қайтаётганингизда бизнинг
қишлоқни четлаб ўтинг!

Гулчеҳра РАСУЛОВА,
араб тилидан ўғирди.
ТошДШИнинг 3-курс
талабаси.

Ўчмас ном

Бобомиз Алишер Навоий
таваллуд топган кун муносаба-
ти билан байрам шодиёнаси
А.Икромов туманидаги 203-мак-
табда ҳам ўтказилди.

Ўқувчилар саҳнада Навоий
замондошлари нималар билан
машғул бўлганликларини
кўрсатдилар. Меҳмонлар, туман
раҳбарлари, шоиру адиблар ва
мактаб маъмурияти гувоҳлиги-
да фаол ўқувчиларга савғалар
топширилди. Байрамида асосан
ўқувчилар иштирок этиб, ўз
иқтидорларини саҳна асар,
ўйин-кулгулар, шоир ғазаллари-
ни ёд айтиш билан намоён қил-
дилар.

Навоий номи ўқувчилар қал-
бидан ҳеч қачон ўчмайди. Чун-
ки Навоий - эрк, озодлик, гўзал
ҳаёт куйчисидир.

Шаҳло МУТАЛОВА.

SHKAF ICHIDA KIM BOR?

Ilm sohiblari bo'lmish aziz
ustozlar, bizni go'zal
chamanzorlarga parvoz etishga
shaylab beruvchi, yuksakka
yetaklovchi ulug' zotdirlar. Ammo
ba'zi bolalar biz bolamiz, nima
qilsak qilavermiz, -deb o'ylaydilar.
Bolalik sho'xligi, beg'uborligi deb
ustozga hurmat, qadrlash hissini
unutib qo'yadilar...

6 - sinfda biologiya darsiga
tayyorgarlik ko'rishayotgan
o'quvchilar dars boshlanish
arafasida Xamidaning shkaf ichiga
berkinib olganini payqamay qolishdi.
Hamida balki darsga tayyor emasligi
uchun shunday qildimikan? Ustozi
uning odobsizligini bilgan bo'lsa
ham uni o'rtoqlari oldida
uyaltirmaslik uchun «Shkaf ichida
kim bor?»-deb so'ramadi ham.
Chunki ustozda sir saqlash, bola
qalbiga yo'l topishdek chiroyli
fazilatlar bor. Fikrimiz chalg'ib,
odobimiz sal izdan chiqqanda bizga
aksimizni to'g'ri ko'rsatib bera
oladigan tiniq oynadir. Ustoz hamma
narsani bilib, sezib turadi. Uning
tajribasi zukkoligi, bor, axir.

Bolalar, siz ustoz oldida qarzdorlik
hissini tuyganmisiz? Yashirin sir,
ayblaringiz ustozga ayon bo'lib
qolganda ular sizga qanday
qaraganlar? Yoki... Shu haqda bizga
yozib yuboring.

Ma'mura MADRAHIMOVA.